ओ३म्..

अग्निहोत्र अथवा होम केहो? यसबाट के फाइदा छ? किन गर्नु जरुरि छ यो?

प्रश्नः होमबाट के के उपकार हुन्छ?
उत्तरः सबैलाई थाहा छ कि दुर्गन्धयुक्त वायु र जलबाट रोग, रोग बाट प्राणिहरुमा दुःख हुन्छ, सुगंधित वायु तथा जलबाट अरोग्यता र रोग नष्ट हुनाले प्राणिहरुमा सुख प्राप्त हुन्छ।

प्रश्नः चन्दनादि घोटेर कसैलाई लगाउन दिने र घृतादि पनि कसैलाई खान दिने हो भने निक्कै उपकार हुन्थ्यो। यसरि अग्निमा हालेर व्यर्थ नष्ट गर्नु बुद्धिमानहरुको काम हैन।
उत्तरः यदि तिमिलाई पदार्थ विद्याको बारेमा जानकारी हुन्थ्यो भने यस्तो मूर्खतापूर्ण कुरो कदापि गर्ने थिएनौं, किनकि कुनै पनि द्रव्यको अभाव हुँदैन। सुन, जहाँ होम हुन्छ, त्याहाँ टाढा कुनै स्थानमा स्थित मानिसहरुको नासिकाबाट सुगन्धको ग्रहण हुन्छ, त्यस्तै गरि दुर्गन्धको पनि। यसैबाट नै सम्झ कि अग्निमा हालिएको पदार्थ अति सूक्ष्म (परमाणुरुप) भएर फैलन्छन् र वायुका साथ् टाढा-टाढा सम्म गएर दुर्गन्धको निवृत्ति गर्दछन्।

प्रश्नः यदि यस्तो हो भने त केशर, कस्तूरी, सुगन्धित पुष्प र अत्तर आदि पदार्थहरु घर मै राख्दा पनि वायु सुगन्धित भएर सुखकारक होला नि हैन?
उत्तरः उक्त सुगन्धमा त्यो सामर्थ्य हुन्न जसले गृहस्थवायुलाई बाहिर निकालेर शुद्धवायु भित्र प्रवेश गराउन सकोस् किनकि उसमा भेदक-शक्ति हुँदैन र केवल अग्निमा मात्र त्यो सामर्थ्य छ कि उक्त वायु र त्यसमा रहेको दुर्गन्धयुक्त पदार्थलाई छिन्न-भिन्न र हल्का गरेर बाहिर निकालेर पवित्र वायुलाई भित्र प्रवेश गराउँछ।

प्रश्नः त्यसो भए वेद-मन्त्रहरुको पाठ गर्दै होम गर्नुको प्रयोजन के हो त?
उत्तरः मन्त्रहरुमा त्यो व्याख्यान छ जसमा होम गर्नाले लाभ विदित हुन्छ र मन्त्रहरुको आवृत्ति हुनाले कण्ठस्थ पनि हुन्छ। वेदको पठन-पाठन र रक्षा पनि हुन्छ।

प्रश्नः के यस्तो होम नगरे पाप हुन्छ र?
उत्तरः अवश्य! किनकि जुन मनुष्यको शरीरबाट जति दुर्गन्ध उत्पन्न भएर वायु र जलमा बिकार हुन्छ, रोगोत्पत्तिको निमित्त हुनाले प्राणिहरुलाई दुःख प्राप्त गराउँछ, त्यति नै पाप त्यस मनुष्यलाई हुन्छ त्यसैले उक्त पापको निवारणार्थ त्यति नै सुगन्ध् वा त्यसभन्दा अधिक वायु र जलमा फैलाउनु पर्छ। र खुवाउनाले त्यस एक व्यक्तिलाई मात्र सुख विशेष हुन्छ। जति घ्यू र सुगन्धित पदार्थ एक मनुष्यले खान्छ, त्यति नै द्रव्यको होमबाट लाखौं मनुष्यहरुको उपकार हुन्छ। ध्यान दिनु पर्ने कुरो यो पनि छ कि जसले घृतादि उत्तम पदार्थ खाँदैन उसको शरीर कम्जोर भएर उसको आत्माको उन्नति हुन सक्दैन, त्यसैले उत्तम पदार्थहरु खुवाउनु, खानु पनि पर्छ तर त्यसभन्दा अधिक होम गर्नु उचित छ त्यसैले होम गर्नु अत्यावश्यक छ।

अग्निहोत्रको बारेमा केहि रोचक जानकारिहरुः

* अग्निहोत्रमा चार प्रकारका द्रव्य हुन्छन्:-

१. सुगंधित – कस्तूरी , केशर , अगर , तगर , इलायची , जायफल आदि ।
२. पुष्टिकारक – घृत , दूध , फल , कन्द ,अन्न , चामल, जौ, गहुँ , उर्द(माष) आदि ।
३. गुलियो – शक्खर, मह, छुवाडा, दाख आदि ।
४. रोगनाशक – तुलसी दल, बेलपत्र, गिलोय आदि ।

*यज्ञकुण्डको परिमाण:

सम-चौरस होस्, जति चौडा छ, त्यतिनै गहिरो होस् तथा पिँधको चौडाई माथिको चौडाईको १/४ अर्थात चतुर्थांस होस्।

*यज्ञसमिधा :–

कपूर, श्रीखण्ड, पलाश, शमी, पीपल, बर, डुम्री, आँप, बेल आदि।

*ऋत्विजहरुको लक्षण:–

राम्रा विद्वान, धार्मिक, जितेन्द्रिय, कर्म गर्न कुशल, निर्लोभी, परोपकारी, दुर्व्यसन रहित, कुलीन, सुशील, वैदिक मान्यता राख्ने हुन्, यज्ञमा १,२,३ अथवा चार।

*यजमान सपत्नी (यदि छन् भने) पूर्व तिर मुख गरेर बसुन्, पत्नी, पतिको दायाँ तिर बसुन्।

*यज्ञमा यजमान सेतो वस्त्र नै घारण गरुन्।

*यज्ञ पात्र सुवर्ण, चाँदी, काँसो, काष्ठ आदिको होस्।

अग्निहोत्रमा “स्वाहा” र “इदन्न मम” को अर्थः

“स्वाहा”को अर्थः (निरूक्त अध्याय ८ खन्ड २१बाट)
स्वाहेत्येतत सु आहेति वा स्वा वागाहेति वा।
अर्थात्, “स्वाहा”को अर्थ सत्य, श्रेष्ठ बोल्नु या आत्मा अनुकूल वाणी या वेदानुकूल तथा सत्य।

“इदन्न मम” अर्थात्, हे प्रभु, मैले यो जो अग्निलाई समर्पित गर्दैछु, यो मेरो हैन। यो सब तपाईंकै हो, तपाईले प्रदान गरेको हो॥

अंधविश्वासबाट बच्ने केवल तीन उपाय मात्र हुन सक्छन्”

* या स्वयं वेदको अर्थ गर्न सिकौं,
* या आर्ष अर्थात वेदानुकूल साहित्यहरुको अध्यन गरौं र
* या कुनै विद्वानका साथ् सत्संग गरौं।